

Piotr Kostyło

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Instytut Pedagogiki

Od redakcji:

Samotność w kulturze i wychowaniu

Kontakt:	Piotr Kostyło piotr.kostylo@ukw.edu.pl
Jak cytować:	Jak cytować: Kostyło, P. (2014). Od redakcji: samotność w kulturze i wychowaniu. <i>Forum Oświatowe</i> , 1(51), 9-12. Pobrano z: http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/191
How to cite:	How to cite: Kostyło, P. (2014). Od redakcji: samotność w kulturze i wychowaniu. <i>Forum Oświatowe</i> , 1(51), 9-12. Retrieved from http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/191

Zebrane w niniejszym numerze Forum Oświatowego teksty zostały ogłoszone na konferencji pt. „Aksjologiczne podstawy edukacji: samotność jako faktyczność – konieczność – możliwość”, zorganizowanej w listopadzie 2012 r. przez Urszulę Ostrowską i Piotra Kostyło, pedagogów z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Celem konferencji był interdyscyplinarny namysł nad zjawiskiem samotności postrzeganym z perspektywy badań naukowych i praktyki społecznej. Samotność jako kategoria heurystyczna jest rzadko przywoływana wprost w pedagogice. Wynika to z natury nauczania, wychowania i opieki, a także innych praktyk pedagogicznych, które mają i w pewnym sensie muszą mieć charakter komunikacji, spotkania, dialogu, jednym słowem – bycia z drugim człowiekiem. Tradycyjny, wspólnotowy model edukacji jest jednak konfrontowany od dłuższego czasu z trendami kulturowymi, które coraz bardziej uwypuklają znaczenie samotności, a w ostatnim czasie czynią z niej wręcz podstawowe doświadczenie życia człowieka.

Od połowy XX wieku samotność jest kluczowym przedmiotem analiz w kontekście myśli egzystencjalistycznej. Mówi się o niej tam jako o konstytutywnej cesze życia człowieka – podstawowym doświadczeniu istnienia, losie, przed którym nie można uciec. Zainteresowanie samotnością w kulturze wzrosło również wraz z rozczarowaniem kolektywistycznymi iluzjami marksizmu. Tam, gdzie utopia społecznej jedności została całkowicie zdemaskowana, pojawił się pesymizm i niechęć do jakichkolwiek przedsięwzięć wspólnotowych. W nieco odmiennym kontekście samotność ujawniała się i ujawnia w myśli liberalnej, charakterystycznej dla kultury anglosaskiej. Wiąże się tam ona ściśle z indywidualizmem, troską o własną autonomię i prywatny sukces, które są zazwyczaj przedstawiane jako stany pożądane, niemniej, na co zwracają uwagę krytycy liberalizmu, pod wieloma względami izolują człowieka od innych. Można powiedzieć, że triumf samotności jako kategorii opisującej rzeczywistość nadszedł wraz z kulturą ponowoczesną. W tej kulturze samotność, przedstawiana jako najgłębsze doświadczenie człowieka, ma postać paradoksu – człowiek bowiem staje się tym bardziej samotny, im więcej ma do swojej dyspozycji środków komunikacji z innymi ludźmi. Ten paradoks jest dobrze oddawany przez wyrażenie „samotność w sieci”. Kultura ponowoczesna podkreśla nie tylko to, że człowiek traci realny kontakt z innymi ludźmi, ale także to, że traci kontakt z samym sobą, jego podmiotowość rozplywa się i zanika.

Z punktu widzenia aksjologii, samotność jest wartością ambiwalentną, może prowadzić do wewnętrznego spokoju i odkrywania własnego ja, ale także do głębokiej

frustracji i rozpacz. Ta tradycyjna ambiwalencja jest w pewnym stopniu przywoływana przez znane i szeroko stosowane rozróżnienie między samotnością a osamotnieniem. Podczas gdy pierwsza może być stanem pożądanym, drugie jest zazwyczaj źródłem cierpienia dla człowieka. Ambiwalencja samotności jest dobrym punktem wyjścia do analiz tego stanu rzeczy, każe z ostrożnością podchodzić zarówno do jego deskryptywnych, jak i normatywnych interpretacji. W obszarze edukacji samotność jako kategoria heurystyczna odsłania i zarazem problematyzuje wiele znaczących zjawisk i procesów. W jej polu semantycznym znajdują się takie pojęcia jak inność, obcość, opuszczenie, strata, separacja, niezrozumienie, ale także nadzieja, cisza, refleksja, medytacja, poświęcenie.

Samotność można rozumieć w różny sposób. Przede wszystkim jako faktyczność, stan, który towarzyszy nam w rozmaitych sytuacjach życiowych, obojętnie, czy tego chcemy, czy nie. Doświadczamy go jako podmioty życia społecznego, moralnego czy religijnego, także w sytuacjach edukacyjnych. Samotność można rozumieć również jako konieczność, warunek osiągnięcia innych wartości, takich jak spokój ducha, odkrycie własnej tożsamości czy dostrzeżenie sensu lub celu własnego życia. Samotności wymaga zazwyczaj także twórczość, w tym twórczość naukowa. Wreszcie, na samotność można patrzeć jako na możliwość, wybór, który staje przed naszą wolnością. W takich sytuacjach szukamy samotności, aby odpocząć, nabrać dystansu lub uwolnić się od relacji, które okazały się niegratyfikujące lub wręcz niszczące nas. Każde z tych trzech znaczeń samotności ma liczne odniesienia pedagogiczne, rozciągające się od wychowania do samotności do terapii osób, dla których samotność stała się cierpieniem. Rozmaitość problemów społecznych oraz bogactwo konceptualne wiążące się z samotnością stanowiły obiecujący punkt wyjścia do naukowej refleksji i dyskusji.

Teksty tu zgromadzone reprezentują różnorodność podejść do tytułowego zjawiska samotności. Z formalnego punktu widzenia przeważają studia i rozprawy, a wśród nich narracje właściwe dla filozofii wychowania i antropologii kulturowej. Samotność jest w nich ukazywana jako konstytutywna cecha ideologii, stan wpisany na stałe w kulturę, doświadczenie łączące fikcję literacką z przeżyciem realnej straty, warunek możliwości nawiązania autentycznej relacji między aktorem a widzem. Tę część numeru zamyka tekst o dyskursie, uważanym zazwyczaj za narzędzie chroniące przed samotnością, niemniej w pewnych okolicznościach stającym się także jej źródłem. W części poświęconej badaniom samotność jest analizowana w kontekstach przemocy wynikającej z kulturowych stereotypów płci, niepełnosprawności oraz studenckiej wymiany międzynarodowej. Wreszcie, jeden tekst w dziale „Z praktyki” relacjonuje działalność organizacji zajmującej się wspieraniem osób z chorobami nowotworowymi. Tym, co łączy wszystkie teksty, jest ich humanistyczny i pedagogiczny sens. Samotność jest doświadczeniem wyłącznie ludzkim, gdyż właściwy dla niej stan faktyczny łączy się zawsze z kulturowymi interpretacjami, z pytaniami o jej konieczność i możliwość. Jednocześnie każdy fakt samotności budzi pytanie o odpowiedzialność za osobę samotną, a także o umiejętność bycia z nią, czy to pomagając jej w wychodzeniu z samotności, czy to trwając przy niej pomimo jej samotności.

EDITORIAL: SOLITUDE IN CULTURE AND EDUCATION